

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-12>

Авраменко Олексій Володимирович,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

ВІК ЯК ОЗНАКА СУБ'ЄКТА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті здійснено комплексний кримінально-правовий аналіз віку як обов'язкової ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення. Обґрунтовується, що вік є не лише формально визначеним юридичним критерієм, а й важливим соціально-правовим показником, який відображає рівень психічної, інтелектуальної та соціальної зрілості особи. Зазначається, що саме з досягненням встановленого кримінальним законом віку особа визнається здатною усвідомлювати суспільну небезпечність своїх дій та керувати ними, що є необхідною умовою кримінальної відповідальності.

Ключові слова: склад кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, спеціальний суб'єкт, вік, кримінальна відповідальність, неповнолітні, осудність, підстава кримінальної відповідальності, примусові заходи виховного характеру.

Постановка проблеми. Вік особи як ознака суб'єкта складу кримінального правопорушення посідає одне з ключових місць при здійсненні кримінально-правової характеристики будь-якого кримінального правопорушення. Саме з досягненням певного віку закон пов'язує можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності, що зумовлено необхідністю наявності у неї достатнього рівня психічної, інтелектуальної та соціальної зрілості для усвідомлення суспільної небезпечності власних дій і керування ними. Водночас питання віку суб'єкта кримінального правопорушення не втрачає своєї актуальності у зв'язку з трансформацією суспільних відносин, змінами у структурі злочинності, зростанням кількості кримінальних правопорушень вчинюваних неповнолітніми, а також активізацією дискусій щодо доцільності перегляду вікових меж кримінальної відповідальності.

Проблематика віку як ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення охоплює не лише формально-юридичні аспекти визначення вікових меж, а й питання їх обґрунтованості, відповідності принципам справедливості, гуманізму та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання віку як ознаки суб'єкта кримінального правопорушення неодноразово ставало предметом наукових

досліджень у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Значний внесок у розроблення даної проблематики зробили такі українські вчені, як Ю. В. Гродецький, О. В. Зайцев, В. Д. Новосад, Ю. В. Кшик, А. А. Павловська, С. Й. Кравчук, Т. О. Гончар та інші. У своїх працях вони розглядали вік як обов'язкову ознаку суб'єкта злочину, аналізували мінімальний та знижений вік кримінальної відповідальності, особливості відповідальності неповнолітніх, а також порівняльно-правові аспекти цієї проблеми.

Водночас у науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо доцільності збереження чинних вікових меж кримінальної відповідальності, а також щодо можливості їх коригування з урахуванням сучасних соціальних реалій. Це зумовлює необхідність подальшого ґрунтовного дослідження віку як ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення.

Метою дослідження є комплексний аналіз віку як обов'язкової ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення, визначення його кримінально-правового значення, розкриття особливостей законодавчого закріплення вікових меж кримінальної відповідальності в Україні, а також формулювання теоретичних узагальнень і практичних висновків щодо ролі віку у механізмі кримінально-правового регулювання. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається вирішення та-

ких завдань: з'ясування поняття та юридичної природи віку як ознаки суб'єкта кримінального правопорушення; аналіз чинного кримінального законодавства України щодо вікових меж кримінальної відповідальності; дослідження наукових підходів українських вчених до проблеми віку суб'єкта кримінального правопорушення; визначення значення віку у контексті кримінальної відповідальності неповнолітніх; формулювання узагальнених висновків і пропозицій.

Виклад основного матеріалу. Склад кримінального правопорушення визначається як сукупність, встановлених у кримінальному законодавстві, об'єктивних та суб'єктивних правових ознак, які характеризують певне суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення [1, с. 107]. Єдиним елементом складу кримінального правопорушення, визначення якого передбачене КК України, є суб'єкт кримінального правопорушення.

За чинним кримінальним законодавством України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК, може наставати кримінальна відповідальність (ст. 18 КК). З цього визначення випливає, що суб'єкт кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками: 1) фізична особа; 2) осудність особи; 3) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Невстановлення ознак суб'єкта кримінального правопорушення виключає наявність складу кримінального правопорушення і зумовлює відсутність підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності [1, с. 108].

Невід'ємною ознакою суб'єкта є вік з якого може наставати кримінальна відповідальність. В основу визначення цього віку повинна бути закладена здатність особи усвідомлювати суспільну небезпеку свого діяння, його протиправність, яка всупереч кримінально-правовим заборонам свідомо обирає саме протиправну поведінку. [2, с. 129].

Як відомо, досягнення певного віку – необхідна умова притягнення до кримінальної відповідальності. Отже, законодавець, враховуючи в першу чергу дані медицини, психології, педагогіки та ін. наук при встановленні віку кримінальної відповідальності виходить з нормальних, типових для більшості підлітків умов їх розвитку й формування на певних етапах їх життєвого шляху. Слід зазначити, що віком прийнято називати періоди розвитку людини, який характеризується якісними змінами у фізичних і психічних процесах і підлеглий особливим закономірностям в їх протіканні [3].

На сьогодні в Україні ведеться активна робота щодо удосконалення кримінального законодавства, уточнюються та деталізуються багато його інститутів, і, зокрема, питання, пов'язані з притягненням особи до кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років [4]. Разом з тим, за вчинення окремих кримінальних правопорушень з більшим ступенем суспільної небезпеки, перелічених у ч. 2 ст. 22 КК, вік кримінальної відповідальності зменшений до 14 років. Це пов'язано з тим, що у цьому віці неповнолітні вже можуть розуміти і оцінювати свої вчинки, у тому числі, й злочинні, хоча психіка їх ще не зовсім сформована [3, с. 130]. Павловська А.А. зазначає, що в деяких країнах мінімальний вік взагалі не встановлений, що в принципі дозволяє притягувати дитину до кримінальної відповідальності з моменту її народження [5, с. 167].

Встановлення кримінальної відповідальності з 14 років за окремі кримінальні правопорушення пояснюється такими обставинами, як здатність особи у цьому віці усвідомлювати характер та значення вчинку, підвищена суспільна небезпечність кримінального правопорушення, а також його поширення серед неповнолітніх [3, с. 132].

Останнім часом, ми спостерігаємо тенденцію зростання злочинності серед неповнолітніх, у зв'язку з чим постає питання про необхідність як зниження, так і розширення меж віку кримінальної відповідальності. Деякі вчені-юристи, з огляду на те, що суспільно небезпечні діяння вчиняють особи до 14 років, пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності [6].

В підтвердження вище зазначеного, варто навести приклад судової практики, яким вчоргове підтверджено характер суспільно небезпечних діянь, що можуть бути вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Власне, неповнолітній А. зустрів поряд із своїм будинком малолітнього потерпілого та розпочав розмову з останнім. Під час розмови будучи старшим, застосовуючи психологічний тиск та фізичний вплив, завів малолітнього до своєї квартири, яка знаходиться на 4 поверсі будинку. Перебуваючи у приміщенні квартири, застосовував психологічний тиск та змушував малолітнього зістрибнути із балкону, однак останній відмовлявся. Оскільки малолітній Б. відмовлявся вистрибувати із балкону, у неповнолітнього А., який не досяг віку кримінальної відповідальності виник умисел на умисне позбавлення життя малолітнього. Для реалізації свого умислу, залишивши малолітнього Б. на балконі своєї квартири, вийшов до приміщення кухні, де взявши кухонний ніж повернувся до потерпілого. Будучи на балконі, неповнолітній А., усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій та умисно бажаючи настання смерті, завдав малолітньому Б. два цілеспрямованих удари ножем в область тіла, при цьому продовжував схильяти вистрибнути із балкону. Малолітній, намагаючись уникнути смерті, вибіг із балкону, однак той наздогнав його та завдав один удар ногою в область обличчя, після чого малолітній повернувся на балкон. Перебуваючи на балконі, неповнолітній продовжував реалізовувати свій умисел на позбавлення життя, завдавши йому ще один удар ножем по тілу та один удар в область голови. Неповнолітній А. після спричинення вищевказаних тілесних ушкоджень малолітньому Б. вийшов із балкону та направився па кухню. В цей час Б. з метою врятування свого життя, будучи у переляканому стані, переліз через балконне перило та присів на металевий виступ, при цьому руками тримався за перило, тим самим намагаючись схватись від А. Надалі А., повернувшись до балкону, побачив руки Б. та продовжуючи реалізовувати свій умисел на позбавлення життя останнього, умисно розігнув йому пальці та штовхнув потерпілого, внаслідок чого малолітній Б. впав із четвертого поверху житлового будинку. Тим самим А. вчинив всі дії, які вважав за необхідне, однак суспільно небезпечне діяння не було закінчено з причин, які не залежали його волі, оскільки потерпілий був вчасно госпіталізований в лікувальний заклад. Внаслідок протиправних дій А. малолітньому Б. згідно висновку експерта заподіяно тяжкі тілесні ушкодження, які були небезпечними для життя в момент спричинення [7].

Вік як ознака суб'єкта кримінального правопорушення займає провідне місце в кримінально-правовій доктрині, оскільки саме досягнення певної вікової межі

є необхідною умовою для визнання особи суб'єктом кримінального правопорушення [8]. У науковій літературі загально визнано, що вікова межа визначає юридичну здатність особи нести кримінальну відповідальність, відмежовуючи карану поведінку від соціально допустимої.

Розрізняють такі види віку: 1) біологічний (морфологічний, медичний) вік людини; 2) соціально-психологічний вік; 3) календарний (паспортний, хронологічний) вік. Виокремлюють також мінімальний вік та максимальний вік. Коли ставиться питання про суб'єкта кримінального правопорушення, то вирішується питання про наявність ознак складу кримінального правопорушення. У зв'язку з цим біологічний вік людини, як показник вікових змін, не має значення. У першу чергу кримінальне право цікавить той рівень психічного розвитку особи, на фоні якого формується її психічне ставлення до вчинення кримінального правопорушення. Найкраще для цього підходить соціально-психологічний вік, який є показником рівня певного розумового розвитку людини, свідчить про достатні інтелектуальні та вольові здібності особи, а також про наявність необхідної бази знань, які дозволяють особі повністю розуміти зміст та значення її вчинків. Утім, ефективної методики виявлення рівня соціально-психологічного віку людини, який можна було б виразити у певних показниках, поки що не існує [9, с. 272].

У зв'язку з цим застосовується спрощений підхід, який ґрунтується на припущенні, що при досягненні певного календарного віку людина набуває властивостей, характерних для відповідного соціально-психологічного віку. Такий підхід надає практикам при застосуванні норм кримінального права простий та зрозумілий механізм, що дозволяє шляхом документальної перевірки встановити цю ознаку суб'єкта кримінального правопорушення. Отже, вік людини у кримінальному праві – це календарний період між народженням людини та будь-яким іншим календарним моментом її життя. При визначенні суб'єкта кримінального правопорушення у ч. 1 ст. 18 КК зазначено, особа повинна мати вік, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. [9, с. 272–273].

У кримінально-правовій доктрині висловлено підхід, згідно з яким вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, необхідно знизити. Так, В. Бурдін пропонує вирішити це питання таким чином:

а) діти віком до одинадцяти років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності;

б) неповнолітні віком від одинадцяти до чотирнадцяти років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік кримінальних правопорушень за умови підтвердження висновком експертизи відповідності фактичного рівня розвитку їхньому хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності. Особи цього віку можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише за ст.115 КК (умисне вбивство), ст.121 КК (умисне тяжке тілесне ушкодження), ст.152 КК (звалтування), ст.153 КК (сексуальне насильство), ст.185 (крадіжку), ст.186 КК (грабіж), ст.187 КК (розбій), ст.259 КК (завідоме неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності);

в) неповнолітні віком від чотирнадцяти років притягуються до кримінальної відповідальності за всі кримінальні правопорушення, за винятком тих, що можуть бути вчинені тільки після досягнення вісімнадцятиріч-

ного віку. На думку вченого, зниження загального віку кримінальної відповідальності обґрунтовується тим, що немає фактичних підстав для виділення окремого переліку кримінальних правопорушень, відповідальність за які може наставати саме з чотирнадцятирічного віку. Адже віковий період з чотирнадцяти до шістнадцяти років психологи відносять до старшого підліткового віку, який характеризується типовістю свого перебігу. Отже, особи і в чотирнадцять, і в шістнадцять років за своїм розвитком суттєво не відрізняються [10, с. 7].

В основу зниження віку кримінальної відповідальності, як відзначає В. Тацій, покладені такі критерії: - рівень розумового розвитку свідомості неповнолітнього (такий рівень розвитку свідчить про можливість вже в 14 років усвідомлювати суспільну небезпеку і протиправність кримінальних правопорушень, перерахованих у ч.2 ст.22 КК України); - значна поширеність більшості з цих кримінальних правопорушень серед підлітків; - значна суспільна небезпека (вага) більшості з цих кримінальних правопорушень [11, с. 139]. В свою чергу, на думку Новосад В.Д. та Кшик Ю.В. особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від 12 до 14 років повинні підлягати кримінальній відповідальності за вичерпний перелік кримінальних правопорушень. А особи, віком до 12 років не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Вони перебувають поза сферою кримінально-правового впливу [12].

Як зазначають Мацко А.С. та Івашкевич Л.Г., законодавець визначає вік суб'єкта кримінальних правопорушень, як термін, що має обмеження в кількісних визначеннях мінімальної вікової межі, з якої може наставати кримінальна відповідальність, а саме – передбачає вік з якого може наставати кримінальна відповідальність та за які злочини. В основі визначення терміна вік, після досягнення якого може наставати кримінальна відповідальність, лежить рівень свідомості особи, її здатність усвідомлювати те, що відбувається, і відповідно до цього свідомо діяти. Саме тому законодавство врахувало два види віку: біологічний та психічний. Але, якщо взяти до уваги статистику про рівень дитячої злочинності та на рівень збільшення ступеня тяжкості злочинів, які вчиняються малолітніми, потрібно зниження віку кримінальної відповідальності. Превентивні заходи не є сприятливими, що також являється також аргументацією в бік зменшення нижньої вікової межі притягнення до кримінальної відповідальності [13, с. 53]. Тому, Мацко А.С. та Івашкевич Л.Г. пропонують визначити загальний вік кримінальної відповідальності з 15-річного віку, та знижений вік: за злочини, які передбачені ч. 2 ст. 22 КК України, в яких додатковими безпосередніми об'єктами виступає життя та здоров'я потерпілих з 13-річного віку, за інші злочини, що передбачені ч. 2 ст. 18 КК України з 14-річного віку. Також, на їхню думку, необхідно б було знизити вік щодо застосування примусових заходів виховного характеру до 10 років [13, с. 53].

Проектом КК України передбачається зниження загального віку кримінальної відповідальності до 15-ти років, та віку за вчинення вбивства до 13-ти років, але ж окремими статтями особливої частини передбачається і підвищення віку відповідальності за кримінальне правопорушення [14, ст. 2.3.7].

Ми в свою ж чергу, не підтримуємо позицію щодо зменшення віку кримінальної відповідальності. На нашу думку, станом на сьогодні відсутні підстави для того, щоб знизити вік кримінальної відповідальності.

Серед основних аргументів на користь законодавчих змін, що стосуються зниження віку кримінальної

відповідальності, можна виділити наступні: системний прогрес науково-технічних досягнень, велика кількість різних соціальних мереж та вільний доступ до різної інформації, цифрова трансформація інформаційного простору та його легкодоступність для дітей, що сприяє формуванню негативних умінь та навичок; зростання рівня злочинності неповнолітніх та збільшення ступеня тяжкості кримінальних правопорушень, що ними вчиняються.

Проте, аргументи, які виступають протиріччям щодо зниження віку кримінальної відповідальності є більш переконливими. Вважаємо, що станом на сьогодні немає підстав знижувати вік кримінальної відповідальності в Україні, у зв'язку із:

1) **психологічною та соціальною незрілістю осіб, які не досягли 16 річного віку.** Особи, до 16 років не мають повністю сформованих когнітивних і емоційно-вольових функцій, вони гірше оцінюють наслідки своїх дій, більш схильні до імпульсивної поведінки та зовнішнього впливу (однолітків, дорослих, обставин), а зниження віку кримінальної відповідальності буде ігнорувати ці об'єктивні вікові особливості. Фактичне досягнення особою віку з якого наступає кримінальна відповідальність не гарантує наявності психічної здатності усвідомлювати значення своїх дій.

2) **пріоритет реабілітації над покаранням.** Міжнародні стандарти у сфері прав дитини (зокрема, підходи ювенальної юстиції) виходять із того, що щодо неповнолітніх ключовою метою має бути виправлення і ресоціалізація, а не кара. Раннє залучення дитини до кримінальної системи часто має зворотний ефект: воно підвищує ризик рецидиву, стигматизує та фактично «закріплює» кримінальну ідентичність. Таким чином, може вийти ситуація, коли до досягнення повноліття значна кількість підлітків будуть мати так зване «кримінальне минуле», оскільки вже раніше були притягнуті до кримінальної відповідальності.

3) **відсутність доказів ефективності такого кроку.** Немає переконливих емпіричних даних, що зниження віку кримінальної відповідальності зменшує рівень злочинності серед неповнолітніх.

4) **ризик порушення прав дитини.** Зниження віку кримінальної відповідальності підвищує ризик порушення прав дитини, зокрема права на розвиток, освіту та захист від надмірного державного примусу.

5) **соціальні причини дитячої злочинності.** Більшість кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, мають соціальне підґрунтя: бідність, неблагополучне сімейне середовище, травматичний досвід, наслідки війни. Криміналізація дітей не усуває цих причин, а лише перекладає відповідальність із держави та суспільства на саму дитину.

Тому, вважаємо що вітчизняне кримінальне та кримінально-виконавче законодавство не готове до зниження віку кримінальної відповідальності. Набагато ефективнішим шляхом є розвиток системи профілактики, ювенальної юстиції, психологічної та соціальної підтримки дітей, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, а також роботи з такими сім'ями.

Визначення віку, як правило, ґрунтується на рівні розвитку свідомості неповнолітньої особи, що виявляється у її здатності адекватно усвідомлювати фактичні обставини об'єктивної дійсності, правильно оцінювати їх правове значення та відповідно до цього усвідомлено й цілеспрямовано здійснювати свої дії (або бездіяльність).

При відсутності достовірних документів про вік особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, органи

досудового розслідування та суди можуть призначати судово-медичні експертизи для встановлення віку такої особи. При цьому будь-які сумніви щодо віку слід тлумачити на користь особи, що впливає із принципу презумпції невинуватості.

Таким чином, віковий критерій суб'єкта кримінального правопорушення в Україні функціонує як суто юридичний, формальний, але водночас соціально значущий механізм, який відображає баланс між захистом суспільства від кримінальної небезпеки і охороною прав неповнолітніх. Він є основою для визначення суб'єктної здатності та має комплексне значення в теорії й практиці кримінального права.

Як зазначає Гончар Т. О., законодавець цілком виважено обрав диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх з урахуванням положень психології, яка визначила особливості, що притаманні неповнолітнім на певному етапі їхнього фізичного та духовного розвитку. Так, малолітні (особи до 14 років) за рівнем свого фізичного та соціально-психологічного розвитку не можуть бути визнані суб'єктами кримінального правопорушення. У разі вчинення ними суспільно небезпечних діянь суд застосовує відносно них примусові заходи виховного характеру, види яких передбачені у ч. 2 ст. 105 КК України. Неповнолітні, що вчинили кримінальне правопорушення у віці 14–15 років, підлягають кримінальній відповідальності тільки у разі вчинення злочинів, передбачених у ч. 2 ст. 22 КК України. Неповнолітні у віці 16–18 років, підлягають відповідальності у разі вчинення будь-якого злочину, склад якого передбачений в Особливій частині Кримінального кодексу України. Але вони ще не досягли повної соціальної зрілості, і це повинен враховувати суд, притягуючи до кримінальної відповідальності неповнолітніх [15, с. 10].

Проте, як показують реалії сьогодення, суспільно небезпечні діяння можуть вчинятись і неповнолітніми особами віком від одинадцяти до чотирнадцяти років.

Варто звернути увагу на те, що у КК України **немає прямої норми**, яка б фіксувала вік 11 років як мінімальний для застосування примусових заходів виховного характеру, а ст. 97 КК України лише говорить про осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, без конкретизації нижньої межі. Вік 11 років впливає з норм Кримінального процесуального кодексу України, а не КК. В ст. 498 КПК України «Підстави для застосування примусових заходів виховного характеру» зазначено, що кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [16].

Неповнолітні віком від 11 до 14 років не можуть бути суб'єктами злочину, оскільки не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Проте ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу України визначає, що до цих осіб можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, такі як: застереження, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання, покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно,

кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на термін, що не перевищує трьох років.

При розгляді клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру, суд не вирішує питання про стягнення процесуальних витрат, оскільки не ухвалюється обвинувальний вирок суду. Проте вирішується питання щодо речових доказів і відшкодування шкоди потерпілим, в разі наявності цивільного позову, що відповідає вимогам діючого законодавства. У випадку, коли не вирішувались ці питання в кримінальному провадженні, потерпілий має право захистити свої права шляхом подачі позовної заяви в порядку цивільного судочинства.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що вік є однією з ключових обов'язкових ознак суб'єкта кримінального правопорушення та має фундаментальне значення для визначення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Чинне кримінальне законодавство України закріплює диференційований підхід до визначення віку кримінальної відповідальності, встановлюючи загальний вік з 16 років та знижений – з 14 років за вчинення окремих, найбільш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень.

Проаналізовані наукові підходи щодо можливості зниження віку кримінальної відповідальності свідчать про відсутність єдності в доктрині. Разом із тим, наведені аргументи прихильників зниження вікової межі не є достатньо переконливими, оскільки не враховують ризиків ранньої криміналізації, негативного впливу кримінально-виконавчої системи на формування особистості неповнолітнього та можливих порушень прав дитини.

Подальший розвиток кримінального та кримінально-виконавчого законодавства має бути спрямований не на розширення кримінальної репресії, а на вдосконалення системи профілактики, ювенальної юстиції та соціально-психологічної підтримки дітей і підлітків.

Список використаних джерел

1. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті іншій особі : дис. ... д-ра філос. в галузі права : 12.00.08. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2021. 385 с.
2. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті в Україні: теорія та практика : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 544 с.
3. Словник основних понять. URL: <http://medbib.in.ua/slovarosnovnyih-ponyatiy-39390.html> (дата звернення 18.01.2026)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.01.2026)
5. Павловська А. А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. Вип. 1. С. 166–174.
6. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх: вітчизняна практика та європейський досвід. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / Одеська нац. юрид. акад. О.: Юрид. літ., 2010. Вип. 55. С. 615–621.
7. Ухвала Івано-Франківського апеляційного суду від 20.02.2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87794872> (дата звернення: 18.01.2026).
8. Гришук В.К., Луцький Т.М., Пасека О.Ф., Самарчук М.В. Кримінально-правова характеристика злочинів проти особи: навч. посібник у схемах. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 64 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2736> (дата звернення: 27.01.2026)
9. Гродецький Ю.В., Зайцев О.В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник асоціації кримінального права України*. Том 1, № 21. 2024. С. 255–281. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.308048>
10. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 15 с.
11. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Ю.В. Баулін, В.І.Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4 вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.
12. Новосад В. Д., Кшик Ю. В. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність: вітчизняний та міжнародний досвід. *Академічні Візії*. 2023. №19. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7985325>
13. Мацко А., Івашкевич, Л. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність в кримінальному праві України. *Молодий вчений*. 2021. № 1 (89). С. 51–53. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-11>
14. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 19.12.2025 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> (дата звернення: 27.01.2026).
15. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 22 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.01.2026).

References

1. Lutskyi, T. M. (2021) Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiiannia smerti inshii osobi [Criminal liability for negligent homicide]. Dys. ... d-ra filoz. v haluzi prava : 12.00.08. Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav. Lviv, 2021. 385 s. [in Ukrainian].
2. Lutskyi, T. M. (2022) Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiiannia smerti v Ukraini: teoriia ta praktyka: monohrafiia. [Criminal liability for negligent homicide in Ukraine: theory and practice: monograph.] Lviv : Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2022. 544 s. [in Ukrainian].
3. Slovnyk osnovnykh poniat. [Glossary of key terms] Retrieved from: <http://medbib.in.ua/slovarosnovnyih-ponyatiy-39390.html> [in Ukrainian].

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]/ Zakon Ukrainy vid 05 kvit. 2001 r. № 2341-3. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25–26. St. 131. Veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
5. Pavlovska, A. A. (2016). Vik, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist nepovnlitnikh (zarubizhnyi dosvid). [The age at which minors become criminally liable (foreign experience)] *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. Vyp. 1. S. 166–174. [in Ukrainian].
6. Yuzikova, N. (2010). Periodyzatsiia viku, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist nepovnlitnikh: vitchyzniana praktyka ta yevropeyskyi dosvid. [Periodization of the age at which criminal responsibility of minors begins: domestic practice and European experience]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* : zb. nauk. pr. Odeska nats. yuryd. akad. O. : Yuryd. lit.. Vyp. 55. S. 615-621 [in Ukrainian].
7. Ukhvala Ivano-Frankivskoho apeliatsiinoho sudu vid 20.02.2020 roku. [Decision of the Ivano-Frankivsk Court of Appeal dated February 20, 2020]. Iedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen: veb-sait – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87794872> [in Ukrainian].
8. Hryshchuk, V.K., Lutsykyi, T.M., Pasieka, O.F., Samarchuk, M.V. (2019). Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochyniv proty osoby: navch. posibnyk u skhemakh. [Criminal law characteristics of crimes against persons: a textbook in diagrams]. Lviv: LvDUVS. 64 s. Retrieved from: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2736> [in Ukrainian].
9. Hrodetskyi, Yu.V., Zaitsev, O.V. (2024). Poniattia subiekta kryminalnogo pravoporushennia. [The concept of the subject of a criminal offense]. *Visnyk asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*. Tom 1 № 21 s. 255–281. <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.308048> [in Ukrainian].
10. Burdin, V. M. (2002). Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnlitnikh v Ukraini. [Features of criminal liability of minors in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv. 15 s. [in Ukrainian].
11. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna: pidruchnyk. [Criminal Law of Ukraine: General Part: Textbook]. Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in.; za red. V.V. Stashysa, V.Ia. Tatiia. 4 vyd., pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2010. 456 s. [in Ukrainian].
12. Novosad, V. D., Kshyk, Yu. V. (2023). Vik, z yakoho mozhe nastavaty kryminalna vidpovidalnist: vitchyzniani ta mizhnarodnyi dosvid. [The age at which criminal responsibility may arise: domestic and international experience.]. *Akademichni Vizii*. 19. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7985325> [in Ukrainian].
13. Matsko, A., Ivashkevych, L. (2021). Vik, z yakoho nastaie kryminalna vidpovidalnist v kryminalnomu pravi Ukrainy. [The age of criminal responsibility in Ukrainian criminal law]. *Molodyi vcheny*, 1 (89), 51–53. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-1-89-11> [in Ukrainian].
14. Kontrolnyi tekst proiektu Kryminalnogo kodeksu Ukrainy stanom na 19.12.2025 roku. [Control text of the draft Criminal Code of Ukraine as of December 19, 2025]. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/01/21/kontrolnyj-proyekt-kk-19-12-2025.pdf> [in Ukrainian].
15. Honchar, T.O. (2005). Nepovnlitnii yak subiekt vidpovidalnosti za kryminalnym pravom Ukrainy. [Minors as subjects of criminal liability under Ukrainian criminal law]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Odesa. 22 s.
16. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI. Veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

Avramenko Oleksiy,

PhD in Law, Professor,

Professor of the Department of Criminal Law and Criminology

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

AGE AS A SIGN OF THE SUBJECT OF A CRIMINAL OFFENSE

The article provides a comprehensive criminal law analysis of age as a mandatory characteristic of the subject of a criminal offense. It is argued that age is not only a formally defined legal criterion, but also an important socio-legal indicator that reflects the level of mental, intellectual, and social maturity of a person. It is noted that it is upon reaching the age established by criminal law that a person is recognized as capable of realizing the social danger of their actions and controlling them, which is a necessary condition for criminal responsibility.

The provisions of the Criminal Code of Ukraine regarding the general and reduced age of criminal responsibility are analyzed, and their theoretical and practical significance is revealed. Particular attention is paid to the relationship between age and sanity as interrelated but not identical characteristics of a criminal offender. It is emphasized that reaching the relevant age is not in itself a sufficient basis for criminal liability without establishing the sanity of the person.

It has been substantiated that calendar (passport) age in criminal law is a formal but necessary legal criterion that replaces the impossibility of accurately determining a person's socio-psychological age. The use of calendar age ensures legal certainty, uniformity in the application of the law, and compliance with the principle of legality.

An analysis of scientific approaches to lowering the age of criminal responsibility reveals a lack of consensus in doctrine. At the same time, the arguments put forward by those in favor of lowering the age limit are not sufficiently convincing, as they do not take into account the risks of early criminalization, the negative impact of the penal system on the development of a minor's personality, and possible violations of children's rights.

It was concluded that the current age limits for criminal responsibility in Ukraine generally correspond to modern social conditions and international standards, but require further scientific consideration in connection with the dynamics of crime and the transformation of social relations.

Key words: *elements of a crime, perpetrator of a crime, special perpetrator of a crime, age, criminal liability, minors, sanity, grounds for criminal liability, compulsory educational measures.*

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026